

Türk Turizm Araştırmaları Dergisi

2023, 7(1): 31-48.

DOI: [10.26677/TR1010.2023.1195](https://doi.org/10.26677/TR1010.2023.1195)

ISSN: 2587-0890 Dergi web sayfası: <https://www.tutad.org>

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Sürdürülebilir Turizmde Geleneksel El Sanatları Ürünlerinin Rolü ve Önemi: Hatay İlinde Bir Araştırma*

Doç. Dr. Burcu Gülsevil BELBER, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Nevşehir, e-posta: bbelber@nevsehir.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7586-4407>

Arş. Gör. Damla DUMAN, İskenderun Teknik Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Hatay, e-posta: damla.mulazimoglu@iste.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6667-3214>

Öz

Kaynağını Anadolu'nun binlerce yıllık köklü tarihinden alan geleneksel Türk el sanatları, günümüzde önemli bir kültürel miras unsuru olarak turizm kapsamında değerlendirilmektedir. Toplumların kültürel kişiliğinin yansıtıcı bir aracı olarak görülen geleneksel el sanatları arasında unutulmaya yüz tutmuş olanların ortaya çıkarılması, varlığını sürdürenlerin korunarak gelecek nesillere aktarılması, sürdürülebilir turizm aracılığıyla mümkün olabilmektedir. Bu çıkış noktasından hareketle çalışmanın amacı, sürdürülebilir turizm felsefesi doğrultusunda geleneksel el sanatları ürünlerinin mevcut durumunun irdelenmesi ve "Somut Olmayan Kültürel Miras Türkiye Ulusal Envanteri" içerisinde yer almayan ancak Hatay'da ön plana çıkan geleneksel el sanatlarının ortaya çıkarılmasıdır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış olup, veriler 15 katılımcı ile gerçekleştirilen yapılandırılmış görüşmeler sonucunda elde edilmiştir. Çalışma bulgularına göre Hatay'a ait envanter listesinde yer almayan on dört (14) farklı geleneksel el sanatı tespit edilmiştir. Tespit edilen geleneksel el sanatlarının Somut Olmayan Kültürel Miras Türkiye Ulusal Envanterine dâhil edilerek korunması önerilmektedir.

* Bu çalışma, 16-18 Haziran 2022 tarihleri arasında gerçekleştirilen IWACT Kongresinde, dar kapsamlı haliyle bildiri olarak sunulmuş olup, özet bildiri kitapçığında yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Turizm, Geleneksel El Sanatları, Somut Olmayan Kültürel Miras, Hatay.

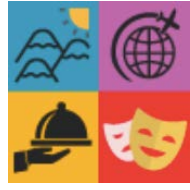
Makale Gönderme Tarihi: 09.12.2022

Makale Kabul Tarihi: 14.03.2023

Önerilen Atıf:

Belber, B. G. ve Duman, D. (2023). Sürdürülebilir Turizmde Geleneksel El Sanatları Ürünlerinin Rolü ve Önemi: Hatay İlinde Bir Araştırma, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 7(1): 31-48.

© 2023 Türk Turizm Araştırmaları Dergisi.

Journal of Turkish Tourism Research

2023, 7(1): 31-48.

DOI: [10.26677/TR1010.2023.1195](https://doi.org/10.26677/TR1010.2023.1195)

ISSN: 2587-0890 Journal Homepage: <https://www.tutad.org>

RESEARCH PAPER

The Role and Importance of Traditional Handicrafts in Sustainable Tourism: A Research in Hatay

Associate Prof. Dr. Burcu Gülsevil BELBER, Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Faculty of Tourism, Nevşehir, e-mail: bbelber@nevsehir.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7586-4407>

Research Assistant Damla DUMAN, İskenderun Technical University, Faculty of Tourism, Hatay, e-mail: damla.mulazimoglu@iste.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6667-3214>

Abstract

Traditional Turkish handicrafts, which takes its source from the deep-rooted history of Anatolia for thousands of years, is now considered within the scope of tourism as an important cultural heritage factor. It is possible to reveal the forgotten ones among the traditional handicrafts, which are seen as a reflective tool of the cultural personality of the societies, and to preserve the surviving ones and transfer them to the next generations through sustainable tourism. From this point of view, the aim of the study is to examine the current situation of traditional handicraft products under sustainable tourism and to reveal the traditional handicrafts that come into prominence in Hatay but not included in the "Turkish National Inventory of Intangible Cultural Heritage". Qualitative research method was used in the study, and the data were obtained as a result of structured interviews with 15 participants. According to the findings of the study, fourteen (14) different traditional handicrafts that were not included in the inventory list of Hatay were identified. It is recommended to protect the identified traditional handicrafts by including them in the Turkish National Inventory of Intangible Cultural Heritage.

Keywords: Sustainable Tourism, Traditional Handicrafts, Intangible Cultural Heritage, Hatay.

Received: 09.12.2022

Accepted: 14.03.2023

Suggested Citation:

Belber, B. G. and Duman, D. (2023). The Role and Importance of Traditional Handicrafts in Sustainable Tourism: A Research in Hatay, *Journal of Turkish Tourism Research*, 7(1): 31-48.

© 2023 Türk Turizm Araştırmaları Dergisi.

GİRİŞ

Turizm, günümüzde dünya genelinde en hızlı şekilde büyüme ve gelişme kaydeden endüstrilerden biridir. Bu büyümenin devam edebilmesi, turistik destinasyonların sahip olduğu doğal ve kültürel varlıklarla doğrudan ilişkilidir (Eren ve Dinç, 2021). Bu yüzden turizmde sürdürülebilir bir gelişmeden söz edebilmek için ev sahibi bölgenin doğal, tarihi, biyolojik ve ekolojik çeşitliliğinin, kültürel kaynaklarının zarar görmeden devamlılığının sağlanması gerekmektedir. Söz konusu kültürel kaynaklardan biri de geleneksel el sanatlarıdır. Geleneksel el sanatları, dekoratif amaçlar için kullanılan el yapımı ürünlerdir. Turistik ürün olarak da değerlendirilen bu ürünlerin hem ziyaretçi deneyiminin zenginleştirilmesinde hem de turizm sektörünün sunduğu çıktılarının sürdürülebilirliğinde rolü büyüktür. Uluslararası literatür incelendiğinde birçok araştırmacının (Ivan ve Verka, 2017; Chassagne ve Everingham, 2019; Refaat ve Mohamed, 2019; Gerami ve Hosseini, 2021; Ara, Tucker ve Coetzee, 2022; Wondirad, Bogale ve Li, 2022) geleneksel el sanatlarının sürdürülebilir turizmin ayrılmaz bir parçası olduğu yönünde hemfikir olduğu görülmektedir. Geleneksel el sanatlarının, turistik destinasyonlar için sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan önemli çıktıları olabilmektedir. Turistik bir destinasyonda geleneksel el sanatlarının desteklenmesi, kırsal ve sosyal kalkınmaya yol açar, kadınları ekonomik ve sosyal yönden güçlendirir, hammadde temini, imalat ve tarımsal üretim gibi çeşitli sektörlerde ekonomik büyümeyi sağlar (Yongzhong vd., 2018; Bogale ve Turineh, 2022). Başka bir ifadeyle geleneksel değerlerin korunarak nesilden nesle aktarılması, sosyo-kültürel açıdan bir fayda olarak görülürken, turistik bir ürün olarak pazarlanması ise turizmin, ev sahibi destinasyonlar üzerindeki olumlu ekonomik katkılarını artırmaktadır.

Bu çalışma, tespit edilen geleneksel el sanatlarının tescillenerek sürdürülebilirlik yaklaşımıyla Hatay ilinin turistik değerleri arasına kazandırılmasına öncülük etmesi açısından önemli görülmektedir. Araştırma sorusu; “Hatay ilinde ön plana çıkan geleneksel el sanatlarının tamamı, “Somut Olmayan Kültürel Miras Türkiye Ulusal Envanteri” içerisinde yer almakta mıdır?” şeklinde belirlenmiştir. Ulusal literatür incelendiğinde, geleneksel el sanatlarını; kültür turizmi (Öter, 2010; Kurgun ve Yumuk, 2013), yaratıcı turizm (Akpulat ve Polat Üzümcü, 2020), kırsal turizm (Etikan ve Çukur, 2011; Kaya ve Erol, 2021), Somut Olmayan Kültürel Miras (Arioğlu ve Aydoğdu Atasoy, 2015; Gülü Demirbulat, Özdemir ve Bozok, 2015; Özbek ve Çevik, 2018; Er ve Kara, 2019), destinasyonlara etkisi ve güncel durumu (Bayazit, Ceylan ve Saylan, 2012; Dilmaç, 2013; Çelik ve Toprak, 2018) kapsamında inceleyen çalışmalar bulunmakla birlikte, Hatay iline yönelik sürdürülebilir turizm bakış açısıyla konuya yaklaşan bir çalışmaya rastlanılmamış olması, çalışmayı önemli kılan başka bir özellik olarak düşünülebilir.

Bu hususlardan hareketle çalışmanın amacı; sürdürülebilir turizm kapsamında geleneksel el sanatları ürünlerinin mevcut durumunun irdelenmesiyle birlikte “Somut Olmayan Kültürel Miras Türkiye Ulusal Envanteri” içerisinde yer almayan ancak bu listeye girebilecek potansiyeli olan Hatay’a özgü geleneksel el sanatlarının ortaya çıkarılmasıdır. Bu bağlamda öncelikle sürdürülebilir turizm ve geleneksel el sanatları arasındaki ilişki incelenmiş olup, ardından Hatay’da ön plana çıkan başlıca geleneksel el sanatları ürünleri tanıtılmıştır. Daha sonra, uygulama sonucunda elde edilen veriler yorumlanarak, tartışma, sonuçlar ve öneriler kısmına geçilmiştir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Sürdürülebilir Turizm ve Geleneksel El Sanatları İlişkisi

Sürdürülebilirlik, gelecek nesillerin gereksinimleri göz ardı edilmeden bugünkü nesillerin gereksinimlerinin karşılanması olarak ifade edilmektedir (Çubuk, 1996). Sürdürülebilir turizm kavramı, turizmin olumsuz ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerini azaltmak ve topluma farklı yönlerden fayda sağlamak amacıyla ortaya çıkmıştır (Kabii vd., 2019; Kebete ve Wondirad, 2019;

Bogale ve Tiruneh, 2022). Bu bağlamda sürdürülebilir turizm; turizmin ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerini göz önünde bulundurarak ziyaretçilerin, endüstrinin, çevrenin ve ev sahibi konumunda olan toplumların gereksinimlerini dengeli bir şekilde karşılamayı hedefleyen bir yaklaşım olarak ifade edilebilir. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (<https://unwto.org>) sürdürülebilir turizm çerçevesinde çevresel, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik gerekliliklere vurgu yaparak, üç temel ilkeyi vurgulamaktadır. Bunlar; turistik destinasyonlardaki ekolojik ve biyolojik çeşitliliğin muhafaza edilmesi, ev sahibi toplumlara özgü sosyo-kültürel değerlerin bozulmasının önlenmesi ve yerel halkın turizm istihdamında yer alması sağlanarak bölge halkının yaşam kalitesinin artırılması sonucunda kalkınmanın sağlanmasıdır. Çevresel sürdürülebilirlik ile “doğaya saygı duymak, doğal ve iklimsel kaynaklardan yararlanmak, çevresel kirlilik ve atık maddeleri azaltmak, insan sağlığına ve refahına katkıda bulunmak ve doğal tehlikelerin etkilerini azaltmak” amaçlanırken, sosyo-kültürel sürdürülebilirlik ile “kültürel peyzajı ve mimariyi koruyarak gelecek nesillere aktarmak, yaratıcılığı geliştirmek ve somut olmayan değerleri tanımak” amaçlanır. Sosyo-ekonomik sürdürülebilirlik ile amaçlanan ise, “otantikliğin korunması, yerel turistik faaliyetlerin teşvik edilmesi, yapı ve inşaatların optimum seviyede tutulması, kullanılan binaların ömrünün uzatılması ve tüm bunlar yapılırken sahip olunan kaynakların korunmasıdır” (Correia, Dipasquale ve Mecca, 2014: 26; Karakul, 2019: 381).

Yukarıdaki bilgiler çerçevesinde sürdürülebilir kalkınma yaklaşımında hedef; salt bir şekilde ekonomik büyüme ya da modernleşme sürecinden ziyade ekonomik, sosyal ve kültürel amaçları bütünleştirmeye çalışan değerler disiplinini oluşturmaktır. Bu kalkınma felsefesi; ülkelerin ekonomik, ekolojik ve kültürel sistemlerinde hasar meydana getirmeden, bütün paydaşların desteği aracılığıyla yerel ekonomi içinde uzun vadeli sürdürülebilir bir turizm ürününün oluşturulmasını sağlar (Ioannides, 1995: 583-592; Demir ve Çevirgen, 2006: 103; Ölçer Özünel, 2013: 77). Bu bağlamda Türkçe ismi Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu olan UNESCO, sürdürülebilir kalkınma ve kültür ilişkisini birbirine entegre ederek, hedef ve stratejilerine ulaşmayı öncelikli hale getirmiştir.

UNESCO, sürdürülebilir kalkınma felsefesi doğrultusunda hedeflerine ulaşmaya çalışırken, “kültürü” odağına alarak etrafına cinsiyet eşitliğini, dezavantajlı gruplarla birlikte hareket etmeyi, çevreye karşı duyarlılığı ve gençlik katılımını da yerleştirmektedir (Ölçer Özünel, 2013: 77). UNESCO’nun sürdürülebilir kalkınmayı ve kültürü merkezine alarak, Çin’in Hangzhou kentinde 2013 yılında deklare ettiği Hangzhou bildirisinde; “*Sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınma, uyum, çevresel sürdürülebilirlik, barış ve güvenlik konularını içerebilecek katkıları sayesinde kültürün, sürdürülebilir kalkınmanın itici gücü olarak potansiyelini yeniden değerlendiriyoruz*” ifadesine yer verilmiştir (unevoc.unesco.org). Bu bildiri, kültürün her türlü kalkınma politika ve programlarına dâhil edilmesi, barışı ve sosyal mutabakatı sağlamada kültürden yararlanılması, ekonomik kalkınmayı sağlamak için kültürün güçlendirilmesi, kültür kavramı etrafında çevresel sürdürülebilirliğin desteklenmesi, kültürün sonraki nesillere aktarılması ve değerinin bilinmesi, yenilikçi ve sürdürülebilir iş birliği modelleri geliştirmek için kültürden faydalanılması gibi kilit öneme sahip düşünceleri kapsamaktadır (Ölçer Özünel, 2013: 77). Ayrıca UNESCO’nun yürüttüğü diğer yazılı faaliyetler doğrultusunda özellikle UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, UNESCO Geleneksel Kültür ve Folklorun Korunmasına İlişkin Tavsiye Kararı ve UNESCO Kültürel Çeşitlilik Evrensel Beyannamesi ile sürdürülebilir kalkınmanın ve kültürel çeşitliliğin ana kaynağı olarak somut olmayan kültürel mirasın önemi birçok kez vurgulanmıştır.

Bahsi geçen bu ifadelerden hareketle turistik destinasyonlarda sürdürülebilir bir kalkınmanın sağlanabilmesi için sürdürülebilir turizmin geliştirilmesi, sürdürülebilir turizmin geliştirilebilmesi için de kültürün bir parçası olan geleneksel el sanatlarının birer enstrüman olarak kullanılması söz konusudur. Geleneksel el sanatları; kökleri geçmişe uzanan, halkın toplumsal, kültürel ve sanatsal zenginliklerini ifade eden değerleridir (Akpulat ve Polat Üzümcü, 2020: 585). Geleneksel el sanatları

ürünleri, orijinalliğinin kaybolmasına ve hasar görmesine izin verilmeden çeşitli turist gruplarına pazarlanabilmektedir ancak, bu cümleden geleneksel el sanatlarının günümüz kapitalist sisteminde metalaştırılarak satılması anlaşılmalıdır, aksine sürdürülebilir turizm kapsamında bu sanatların devamlılığı için çaba sarf edilmelidir. Geleneksel el sanatlarının turistik bir değer olarak kabul edilmediği durumlarda, korunması için kamu kaynaklarına ihtiyaç duyulmaktadır fakat kamu kaynakları çoğunlukla bu hususta yetersiz kalmaktadır. Dolayısıyla söz konusu ürünleri daha görünür ve kullanılabilir kılmak, korunmasının ve sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından önem arz etmektedir. Bu amaç doğrultusunda geleneksel el sanatları ürünlerinin müzeler, şenlikler ve festivaller gibi çeşitli etkinliklerde sergilenerek tanıtılması gerekmektedir (Öter, 2010). Geleneksel el sanatlarının sürdürülebilirliğini sağlamak, sürdürülebilir turizm kapsamında daha etkin bir şekilde yer alabilmesiyle mümkün olabilmektedir. Bu bağlamda geleneksel el sanatlarının, kültür ve turizm bileşenleriyle birlikte değerlendirilmesi oldukça önemlidir (Er ve Kara, 2019: 759).

Hatay İlinde Üretilen Başlıca Geleneksel El Sanatları Ürünleri

Hatay; kültürel ve sosyolojik çeşitliliğiyle, geçmişten günümüze birçok medeniyete ev sahipliği yapmasıyla, farklı dini inançların hoşgörü çerçevesinde bir arada yaşanmasıyla, tarihi ve kültürel varlıklarıyla, gastronomisiyle, deniz-kum-güneş turizmiyle ve sahip olduğu mitolojik hikayeleriyle ön plana çıkan Türkiye'nin önemli bir turistik destinasyonudur (Duman, Eryılmaz ve Saçlı, 2021). Sözü edilen turistik çekiciliklerin dışında geleneksel el sanatları da farklı bir çekicilik unsuru olarak görülmektedir (Baytok, Boyraz ve Başar, 2021: 258). Hatay'da geleneksel el sanatlarının birçok türünde üretim yapılmaktadır. Bunlardan başlıcaları; ipek dokuma işleri, ahşap yakma işi, mozaik yapım işleri, iğne oyası işleri, bitkisel örücülük, ebru ve cam işleri, serpantin taş heykeltiriciliği, yorgancılık, kilim dokuma işleri, ipek üretiminden defne tasarımı işleri, ahşap oymacılığı, çalgı yapımıcılığı (davul, keman, ney, mey), minyatür heykel işleri, kaligrafi ve hat sanatı, folklorik bez bebek yapımı ve toprak seramik işleri şeklinde sıralanmaktadır (Çoruh ve Çaparlar, 2012; <https://hatay.ktb.gov.tr>). Sözü edilen on altı el sanatı aşağıda tanıtılmaktadır.

İpek Dokuma İşleri: İpek dokuma; ham maddesi koza olan ipekten, gömlek, şal, masa örtüsü, fular vb. ürünlerin elde edilmesidir. I. Dünya Savaşı öncesine kadar Hatay'da yılda ortalama 1 milyon kilogram ipek kozası üretimi yapılırken bu sayı, 2019 yılı itibarıyla 1000 kilogramın altına düşmüştür (Saçlı ve Öztürk, 2020; Yurtoğlu, 2017: 165). Geçmişte Samandağ ve Harbiye'ye bağlı köylerdeki evlerin neredeyse tamamı ipek böcekçiliği ile ilgilenirken, günümüzde hem ipek böcekçiliği hem de bağlantılı olarak ipek dokumacılığı unutulmaya yüz tutmuş geleneksel el sanatlarından biri haline gelmiştir (Kalaycıoğlu, 2011). Türkiye'de ve dünyada elde edilen ipek böceği ve kozalarının %95'i beyaz iken, "Hatay Sarısı" olarak bilinen yerel bir ipek böceği ırkından, sarı ve turuncunun 18 farklı tonu elde edilmektedir (Köklü Karagöz, 2022; Saçlı ve Öztürk, 2020: 1917). Ayrıca, Türkiye'de ilk kez tırtıl/kelebeğe zarar vermeden ipek üretimi yine Hatay ilinde gerçekleştirilmiştir. Canlılara zarar verilmeden elde edilen bu ürüne de "Hatay Barış İpeği" (Peace Silk of Hatay) adı verilmiştir (Özkavruk Adanır vd., 2022). Hatay ipeğinin tescil işlemleri, 30.11.2017 tarihinde Hatay Büyükşehir Belediyesi tarafından tamamlanmıştır.

Ahşap Yakma İşleri: Ahşap yakma işinin yapılacağı yüzeylerde hammadde olarak kavak ve kontrplak, yakma aleti olarak da havya kullanılmaktadır. Ahşap yakma işi usta-çırak ilişkisi çerçevesinde öğrenilebilen bir el sanatıdır. Çalışılacak konuya karar verildikten sonra yüzey üzerine çizim yapılmakta, çizimin ardından da yakma işlemine geçilmektedir. Çalışma konusuna karar verilirken çoğunlukla, Hatay'ın eski görünümünden ve kültürel zenginliklerinden esinlenilmektedir.

Mozaik Yapım İşleri: Mozaik; taş, mine, cam ve tahta gibi eşyaların ufak parçalarından, bir yüzeyi döşemek amacıyla, çeşitli renk ve çizgilerden sıralanmış bir nevi resim sanatıdır (Üstüner, 2002: 7). Antakya mozaikleri sadece estetik ve artistik bir değeri olduğu için değil, aynı zamanda arkeolojik açıdan yüzyıllar boyunca mozaik geleneğinde meydana gelen değişimi ve gelişimi yansıtmaları, şehrin sosyo-kültürel yaşantısındaki dönüşümü gözler önüne sermesi açısından da değerli görülmektedir (Pamir, 2020).

İğne Oyası İşleri: Günümüzde Hatay'ın Samandağ ilçesinde ve ilçe köylerinden biri olan Vakıflı köyünde (Türkiye'de yer alan tek Ermeni köyü), iğne oyası işleri oldukça yaygındır. Vakıflı'da ipek böcekçiliğinin de gelişmiş olması iğne oyalılarının ipek ipliği ile işlenmesine olanak sağlamıştır. Bölgede işlenen iğne oyalıları, bir aksesuar üretme amacından ziyade, yapanların duygu ve düşüncelerini anlatmalarının bir yolu olarak da görülmektedir. İşlenen oyalıların isimlerinden bazıları şöyledir: Yıldız, Yalancı Yıldız, Sinekli, Kelebek, Halluç vb. (Yiğitbaşı, 2010).

Bitkisel Örucülük: Geçmişte şehrin birçok yerinde yoğun olarak yapılan bitkisel örücülük günümüzde, Hatay'ın Altınözü, Yayladağı ve Harbiye ilçelerinde yoğunlaşmıştır. Bitkisel örücülükte Hatay'da üretilen buğday, arpa, çavdar ve yulaf gibi hububatların saplarından yararlanılarak çanta, cimem (Tıbayka-tıbak-sayni-sini), nihale, sepet vb. eşya ve aksesuarlar yapılmaktadır (Çelik, Karakelle ve İleri, 2013: 65).

Ebru ve Cam İşleri: Ebru, kendine özgü tekniklerle hazırlanan ve tekneye alınan suyun üzerinde boyalarla oluşturulan desenlerin, kâğıda aktarılması sayesinde gerçekleştirilen geleneksel bir sanattır. Kullanılan boyaların tamamı doğadan, doğal yöntemlerle elde edilmektedir. Kitre denilen bitkisel temelli malzeme, suyun yoğunlaşmasını sağlamaktadır. Öd ise hayvanların safra kesesindeki sıvıdır ve boyanın kitre üzerinde açılmasını sağlamaktadır. Ebru sanatında en yaygın kullanılan renkler kırmızı, açık yeşil, sarıdır; en fazla oluşturulan desenlerse çiçek ve yapraklardır. Bu sanat, geleneksel olarak usta-çırak ilişkisi içinde uygulamalı eğitim yoluyla aktarılmaktadır. Eğitim sürecinde hem tekniğin öğretilmesi hem de Ebru felsefesinin aktarılması söz konusudur. Ebru; yaşamın kaynağını temsil eden suyun (âb-ı hayat), renklerin dansını temsil eden boyaların ve sanatçının hislerinin bir araya gelmesiyle oluştuğu için sanatçı tarafından oluşturulan her bir eser eşsizdir ve ikinci kez aynı şekilde üretilmemektedir. Hatay yöresinde, ebru sanatının kâğıdın haricinde seramik, taş, deniz kabuğu ve ipek kumaş üzerine olan uygulamalarına da rastlamak mümkündür (<https://aregem.ktb.gov.tr>).

Antakya, Suriye ve Filistin etrafındaki yerleşim bölgeleri, camın dünya genelinde üretiminin gerçekleştirildiği ilk yerleşim merkezleri olarak bilinmektedir. Cam işinde yetişen ilk ustaların Antakya Meydan Hamamı civarında yetiştiği söylenir. Antakya yöresine özgü yeşil cam üfleme sanatı oldukça gelişmiş olmakla birlikte eski ve artık camların eritilerek geri dönüşümünün sağlanması sonucunda üretim gerçekleştirilmektedir (Kalaycıoğlu, 2011; Aslan ve Yazar, 2015).

Serpantin Taş Heykelticiliği: Serpantin taşı dünya çapında yaygın bir şekilde bulunmakla birlikte Antakya'da işlenen siyah serpantin taşı Antakya, Doğu Akdeniz, Kıbrıs plakasına özgü bir taştır. Antakya'da 2350 yıldır işlenen, şans taşı/uğur taşı olarak da bilinen bu taşın işlenmesi daha kolay olan hali çoğunlukla dere yataklarından elde edilir (<https://expo2021hatay.com>).

Yorgancılık: Anadolu'da yerleşik hayata geçilmesiyle birlikte Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde yorgancılığın gelişmeye başladığı bilinmektedir (Gümüşer, 2018: 230). Fonksiyonel kullanımının yanında çeşitli anlamlar da yüklenerek yüzyıllardır korunmaya devam edilerek sanat haline gelen yorgancılık, Türk kültürünün özgün yansımalarından biridir (Eyüboğlu, 1991: 763). Usta ellerin zengin motiflerine, altın ya da gümüş tellerle, kıymetli taşları da eklemesiyle elde edilen ipek ve kadife yorganlar, tarih boyunca Osmanlı

saraylarını süslemiştir (<https://mugla.ktb.gov.tr>). Hatay'da icra edilen yorgancılık işi, hali hazırda SOKÜM envanterinde kayıtlı el sanatlarından biridir.

Kilim Dokuma İşleri: Kilim dokumacılığının Hatay yöresindeki geçmişi 18-19. yüzyıla dayanmaktadır. Bölgede üretilen kilimler, çoğunlukla Reyhanlı aşiretine bağlı Yörükler tarafından ilikli, iliksiz ve eğri atkılı kilim teknikleri kullanılarak üretilir. Hatay'da aynı zamanda ipek dokumacılığının da oldukça yaygın olması; kilimlerin atkı ipliklerinde de ipekten yararlanılmasını sağlamıştır. Bu bileşim Hatay/Reyhanlı kilimlerinin özgün yönünü teşkil etmektedir. (Karakelle ve Kayabaşı, 2018: 2633).

İpek Üretiminden Defne Tasarımı İşleri: Defneyaprağı meyvesi, ipek kozası ve geleneksel yollarla elde edilen ipek ipliklerden kumaşlarla kırlentler, şimen tabloları, örtüler, panolar, çiçekler, aksesuarlar, tokalar, tepsiler, sepetler vb. eşyaların yapılması işidir. Hatay'da yaygın olan İpek Kozasının değişik şekillerde makasla kesilerek bu kozadan pano, gelin buketi, nikâh şekeri, yaka iğnesi, masa çiçeği vb. hediyelik eşyalar yapılması işidir (<https://hatay.ktb.gov.tr>).

Ahşap Oymacılığı: Ahşap malzemenin üzerine yapılan bir çizimin, özel kesici aletlerle yontulması ile gerçekleştirilen sanattır. Ahşap oyma işinde derin oyma (sandık üzeri, koltuk işleme, vb.), keserek oyma (tuğra, sandalye sırtı vb.) ve üç boyutlu oyma (heykel, kaşık, müzik aleti gibi yontular) teknikleri kullanılır (<https://hatay.ktb.gov.tr>). Hatay'da ön plana çıkan geleneksel el sanatlarından biri olan ahşap oymacılığı, şehrin eski sokaklarında yer alan çoğu evde sıkça karşılaşılan karakteristik özelliğe sahip bir el sanatı türüdür.

Çalgı Yapımcılığı (Davul, Keman, Ney, Mey): Çalgı yapımı, eskiden beri devam eden bir sanattır. Bu aletler ağaç, bitki, hayvan bağırsakları, kıl, kemik, boynuzlardan yararlanılarak yapılabilmektedir. Yörenin geleneksel çalgıları ney, mey, davul, zurna ve kamıştan yapılan zambır/argündür. Kargı adı verilen kamışların işlenmesi ile elde edilen ney yapımının kökleri Sümerlere kadar uzanır. Dünya çapında Nil kıyıları dışında en kaliteli kamışların yetiştiği bölge Hatay'ın Samandağ ilçesi, Asi Nehri kıyılarıdır (<https://kulturportali.gov.tr>).

Minyatür Heykel İşleri: Çoğunlukla yörede yetişen çeşitli ağaçların dallarını, çam kozalaklarını, küçük taşları yontarak, keserek, törpüleyerek ve yapııştırarak gerçekleştirilen, küçük boyutlarda evlerin, heykellerin ve hayvan figürlerinin yapılması sanattır (<https://hatay.ktb.gov.tr>).

Kaligrafi ve Hat Sanatı: Yazı sistemleri ve yazı öğeleri kullanılarak geliştirilen, sıklıkla dekoratif amaçla kullanılan bir görsel sanat türüdür. Bu sanatla uğraşanlara hattat veya kaligraf denilmektedir. Kaligrafi sanatı Latin harfleriyle, Hat sanatıysa Arap alfabesiyle belli oran ve kriterlere dayalı güzel yazı tekniğini ifade etmektedir (<https://hatay.ktb.gov.tr>).

Folklorik Bez Bebek Yapımı: Bu sanat birçok farklı aşamadan geçirilerek yapılan, yoğun bir el emeğiyle gerçekleştirilen, yapımı esnasında ağaç, alçı, toprak, yumuşak kaya, mısır koçanı, ip ve kumaş gibi malzemeler kullanılan, bebeğin yapıldığı bölgenin kültürünü ve giyim tarzını yansıtan, farklı çeşitleri olan minyatür bir oyuncak ve hediyelik eşya şeklinde ifade edilebilir (<https://hatay.ktb.gov.tr>).

Toprak Seramik İşleri: Seramik, kayaların dış etkiler sebebiyle parçalanmasıyla oluşan kil, kaolen vb. maddelerin yoğrulup yüksek sıcaklıkta pişirilmesiyle elde edilmektedir. İlk kaynaklarını Anadolu dışındaki Türk seramiğinden alan Anadolu seramik sanatı, Osmanlı döneminde kendine özgü bir hal almıştır. Hokka, kâse, ibrik, sürahi, kadeh, kandil, kupa, tütüsü kabı vb. ürünler yapılmış ve yapılmaktadır (<https://aregem.ktb.gov.tr>).

Yukarıda ifade edilen geleneksel el sanatlarının gerek kültürel mirasın gerekse turizmin sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için Hatay destinasyonunun kültürünü ve tarihini

harmanlayarak kendine özgü kimliğini yansıtacak şekilde sunulmasının, gerekli bilgi birikimine ve tecrübeye dayalı üretimlerinin sağlanmasının, yerel zanaatkarların el becerilerini yöreye özgü bir şekilde kullanarak üretimi gerçekleştirmelerinin, Hataya özgü bu el sanatlarının benzersiz ve çekici bir sunumla tüketiciye sunulmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

YÖNTEM

Araştırmanın amacı, sürdürülebilir turizm çatısı altında geleneksel el sanatları ürünlerinin mevcut durumunun irdelenmesi ve “Somut Olmayan Kültürel Miras Türkiye Ulusal Envanteri” içerisinde yer almayan ancak Hatay’da ön plana çıkan geleneksel el sanatlarının ortaya çıkarılmasıdır. Bu amaçtan hareketle sürdürülebilir turizm kapsamında Hatay’da ön plana çıkan geleneksel el sanatları ürünlerinin güçlü ve zayıf yönleri ile sahip olduğu mevcut ve potansiyel fırsatları ve tehdit unsurlarını tespit etmek üzere SWOT analizi yapılmıştır.

SWOT analizi; bir örgütün, bir organizasyonun, bir destinasyonun vb. güçlü ve zayıf yönleri ile pazarda karşılaşacağı fırsat ve tehditlerin araştırılmasıdır (Tek, 1997: 97; Kotler, 2000: 76). SWOT analizi, bütünsel bir yaklaşımla mevcut durumun ayrıntılı olarak incelenmesinde, yöreye uygun strateji ve politikaların oluşturulmasında (Dinçer, 1998: 204; Güngör ve Arslan, 2004: 69), sürdürülebilir turizm açısından geleneksel el sanatlarının güçlü ve zayıf yönleri ile fırsat ve tehditlerinin tespit edilmesinde kilit rol oynamaktadır. Bu bağlamda çalışmada, Hatay’ın sürdürülebilir turizm kapsamında geleneksel el sanatları potansiyeline ilişkin mevcut durumu ilk defa bütüncül olarak incelenmektedir. Araştırmanın amacına yönelik aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır;

- 1) Hatay’da ön plana çıkan geleneksel el sanatları ürünleri nelerdir? Bu el sanatları ürünlerinin, rakip destinasyonlar tarafından taklit edilmesini zorlaştıracak güçlü yönleri nelerdir?
- 2) Hatay’ın geleneksel el sanatlarının diğer destinasyonlarda bulunan geleneksel el sanatlarına göre zayıf yönleri nelerdir? Bu zayıf yönlerin, Hatay turizminin sürdürülebilirliğine verebileceği zararlar nelerdir? Bu eksikliklerin giderilmesi için nelerin düzeltilmesine ve geliştirilmesine ihtiyaç vardır?
- 3) Hatay’ın geleneksel el sanatları ürünleri; ekonomik, teknolojik, politik, sosyo-kültürel, çevresel, hukuki vb. faktörler düşünüldüğünde ne gibi fırsatlara sahiptir? Bu fırsatlar Hatay turizminin sürdürülebilirliği için nasıl değerlendirilebilir?
- 4) Hatay’ın sahip olduğu geleneksel el sanatlarının sürdürülebilirliğini olumsuz etkileyen dış kaynaklı mevcut ve potansiyel tehdit unsurları nelerdir? Bu tehdit unsurlarına karşı ne gibi tedbirler alınabilir?

Araştırma kapsamında, Hatay’ın sürdürülebilir turizm açısından geleneksel el sanatlarının mevcut durumunun ayrıntılı olarak araştırılması amaçlandığı ve ilgili paydaşların ve yöneticilerin görüşlerine yönelik derinlemesine bir inceleme yapılması gerektiği için nitel araştırma tekniklerinden biri olan betimsel analiz tekniği tercih edilmiştir. Betimsel analizin yapıldığı çalışmalarda gözlem, görüşme vb. gibi tekniklerle toplanan veriler sınıflandırılmakta, özetlenmekte ve nihayetinde sonuçlara ulaşılmaktadır. Bu tür analizlerde veri kaynaklarından alıntılar yapılması, çalışmanın güvenilirliği bakımından faydalı görülmektedir (Altunışık vd., 2012: 323-324).

İskenderun Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu’nun 31/03/2022 tarihli ve 03 sayılı kararına istinaden araştırma verileri, yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak 2022 yılının Mayıs-Haziran aylarında, Hatay’da faaliyet gösteren 15 kamu ve özel işletme yetkilisinden elde edilmiştir. Onwuegbuzie ve Collins (2007: 287-288), görüşme yönteminin

kullanıldığı çalışmalarda, minimum örneklem büyüklüğünün 12 katılımcıdan oluşmasını önermektedir. Bu çalışmada, örneklemin küçük bir gruptan oluşmasının tercih edilmesinin sebebi de konuyla ilgili mevcut durumun daha bütünsel, derinlemesine ve daha ayrıntılı olarak incelenmek istenmesinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda çalışmada, yapılandırılmış görüşme tekniğinden faydalanılarak 15 kişiden veri toplanmıştır. Görüşmeler katılımcılarla önceden belirlenen gün ve saatlerde, görevli oldukları kurumlarda kendi belirledikleri mekânlarda yüz yüze görüşmeye dayalı ve birebir olarak yürütülmüştür. Yapılandırılmış görüşme doğrultusunda katılımcılara yöneltilen soruların aynı biçimde ve aynı sözcüklerle sorulması, daha güvenilir sonuçlara ulaşılmasını sağlamaktadır (Türnüklü, 2000: 546-548). Görüşme formu, Hatay İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü web sayfasında tanıtılan geleneksel el sanatlarının yer aldığı bir kontrol listesinden ve açık uçlu 4 sorudan oluşmaktadır. Öncelikle katılımcılara web sayfasında yer alan geleneksel el sanatları türlerinden en çok hangilerinin Hatay ilinde ön plana çıktığı sorulmuş (Bkz: Tablo 1) ardından açık uçlu 4 soru kendilerine yöneltilmiştir. Araştırma geçerliliğinin sağlanması açısından görüşme soruları Efeoğlu vd., (2009) tarafından kaleme alınan çalışmadan yararlanılarak oluşturulmuştur.

Araştırmada yer alacak katılımcıların seçimine, amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan “maksimum çeşitlilik örnekleme” yöntemine göre karar verilmiştir. Maksimum çeşitlilik örnekleme küçük bir örneklem alınarak, bu örnekleme, çalışılan konuya taraf olabilecek kişiler arasında maksimum derecede çeşitlilik oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu yöntemde amaç, genelleme yapmaktan ziyade çeşitlilik gösteren durumlar arasındaki ortak ve benzer yönlerin tespit edilmesini sağlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu kapsamda yönetici, akademisyen ya da uzman konumunda çalışan kişilerden seçilerek, Hatay Büyükşehir Belediyesinden ve Antakya Belediyesinden 1’er kişiyle, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğünden 1 kişiyle, Taş Mozaik Girişimci Kadınlar Kooperatifinden 1 kişiyle, Hatay Büyükşehir Belediyesi Meslek Edindirme Kursundan (HATMEK) 2 kişiyle, İskenderun Teknik Üniversitesi Geleneksel El Sanatları Bölümünden 1 kişiyle, Turizm İşletmeciliği Bölümünden 1 kişiyle, mozaik, tezhip, cam üfleme, ahşap oyma ve ahşap yakma sanatçılarından 1’er kişiyle, ipek dokuma ustası 2 kişiyle olmak üzere toplam 15 kişi ile 15.04.2022-30.05.2022 tarihleri arasında görüşme yapılmıştır. Bu çalışmada görüşme yapılan kişileri ifade etmede, kısaltmalarla birlikte numaralandırmalardan yararlanılmış olup her bir katılımcı “K1, K2, K3.....K15” olacak şekilde isimlendirilmiştir. Katılımcıların vermiş oldukları cevaplar, içeriğine dokunulmadan, akademik dile uygun hale getirilmiştir. Elde edilen veriler neticesinde araştırma sorularına yönelik verilen cevaplar sınıflandırılarak, üzerinde yoğunlaşılan hususlar belirlenmeye çalışılmıştır. Bu hususlarla ilgili önerilerde bulunularak, çalışma sonlandırılmıştır.

BULGULAR

Katılımcılarla yapılan yüz yüze görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular aşağıda yer almaktadır. Katılımcılara, “Hatay ilinde ön plana çıkan geleneksel el sanatları türleri nelerdir?” sorusu sorulmuş, edinilen verilerin frekans analizi sonucunda ortaya çıkan geleneksel el sanatları türleri Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1’de de görüldüğü üzere, Hatay’da üretilen 16 farklı geleneksel el sanatı türü bulunmaktadır. Söz konusu el sanatları ürünleri, Hatay İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü web sayfasında (hatay.ktb.gov.tr) belirtilen el sanatları ürünleridir. Katılımcılara bu ürünlerin listesi gösterilerek, “Hatay’da ön plana çıkan geleneksel el sanatları ürünleri nelerdir” sorusu sorulmuştur. Katılımcılar tarafından verilen yanıtlarla ilgili frekans değerleri incelendiğinde, Hatay’da en fazla ön plana çıkan el sanatlarının; “ipek dokuma işleri (%93,3)”, “ahşap yakma işi (%93,3)”, “mozaik yapım işleri (%86,6)” ve “iğne oyasının (%86,6)” olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Hatay’da Ön Plana Çıkan Geleneksel El Sanatları Türleri

No	Geleneksel El Sanatları Ürünleri	f	%
1	İpek Dokuma İşleri	14	93,3
2	Ahşap Yakma İşi	14	93,3
3	Mozaik Yapım İşleri	13	86,6
4	İğne Oyası İşleri	13	86,6
5	Bitkisel Örücülük	12	80
6	Ebru ve Cam İşleri	11	73,3
7	Serpantin Taş Heykeltçiliği	11	73,3
8	Yorgancılık	11	73,3
9	Kilim Dokuma İşleri	11	73,3
10	İpek Üretiminden Defne Tasarımı İşleri	10	66,6
11	Ahşap Oymacılığı	10	66,6
12	Çalgı Yapımcılığı (Davul, Keman, Ney ve Mey)	9	60
13	Minyatür Heykel İşleri	9	60
14	Kaligrafi ve Hat Sanatı	7	46,6
15	Folklorik Bez Bebek Yapımı	7	46,6
16	Toprak Seramik İşleri	7	46,6

Katılımcılara “Hatay’da ön plana çıkan geleneksel el sanatlarının, rakip destinasyonlar tarafından taklit edilmesini zorlaştırabilecek güçlü yönleri nelerdir?” sorusu sorulmuştur. Alınan cevaplar incelendiğinde; el sanatları ürünlerinin bölge kültüründen etkilenerek ortaya çıktığı, ürünlerin yapımında bölgenin sahip olduğu ham maddelerden yararlanıldığı, söz konusu el sanatlarını öğrenmenin uzun yıllar sürdüğü, hali hazırda az sayıda öğreticinin (ustaların/sanatçıların) bulunduğu ve bu kişilerin de Hatay’da ikamet ediyor olduğu görülmüş olup, bu özelliklerin Hatay’da üretilen geleneksel el sanatları ürünlerinin rakip destinasyonlar tarafından taklit edilmesini zorlaştırabilecek güçlü yönleri olarak ifade edilebileceği görülmüştür.

Katılımcıların söz konusu soruya verdikleri cevaplardan birkaçı şu şekilde sıralanabilir:

“Hatay’a özgü bazı el sanatları ürünleri (ipek dokumacılığı, mozaik, cam sanatı, ahşap oymacılığı) yapılış teknikleri ile kullanılan motifler yönünden özgün özelliklere sahiptir. Ustaların ham maddeyi yöreden temin etmesi ve bu alanlarda uzun soluklu bir eğitim alındıktan sonra eserin ortaya konması, taklit edilmesini zorlaştırmaktadır” (K14, K15, K13, K12, K4).

“Bölgenin, geçmişten günümüze birçok medeniyete ev sahipliği yapması geleneksel el sanatlarının oluşumunda bir etken olarak görülmektedir. Yüzyıllardır nesilden nesle aktararak meydana getirilen sanatlar olması, diğer destinasyonlar tarafından taklit edilmesini zorlaştırmaktadır” (K5, K9, K2).

Katılımcılara “Hatay’ın geleneksel el sanatlarının diğer destinasyonlarda bulunan geleneksel el sanatlarına göre zayıf yönleri nelerdir? Bu zayıf yönlerin, Hatay turizminin sürdürülebilirliğine verebileceği zararlar nelerdir? Bu eksikliklerin giderilmesi için nelerin düzeltilmesine ve geliştirilmesine ihtiyaç vardır?” sorusu sorulmuş, alınan cevaplar incelendiğinde; Hatay’a ait geleneksel el sanatları ürünlerine yönelik tanıtım ve pazarlama çalışmalarının yeterli düzeyde olmadığını, ürünlerin yüksek ticari değere sahip olmadığını, yöre halkının sanata yeteri kadar duyarlı yaklaşmadığını, bölge içerisinden karşılanan ham maddenin yüksek maliyetli olduğunu, yetiştirilmek üzere işe alınan çırakların sanatı öğrenme sürecinde sabırsız bir tutum gösterip öğrenmekten vazgeçtiğini, tur şirketlerinin ve rehberlerinin turistleri bölgenin geleneksel el

sanatları hakkında yeteri kadar bilgilendirmediğini, atölyelere yönlendirmediğini, sanatçıların ve paydaşların arasında yaşanan rekabetten dolayı gerekli dayanışma zemininin oluşmadığını ifade ettikleri görülmüştür. Ayrıca belirtilen zayıf yönlerin güçlendirilmemesi halinde, Hatay'a ait geleneksel el sanatlarının zamanla unutulup yok olacağı belirtilmiş, bu eksikliklerin giderilmesi için tanıtım, reklam ve pazarlama çalışmalarına ağırlık verilmesi gerektiği, özellikle alanının yaşayan son temsilcileri olan sanatçıların yanında çırakların yetiştirilmesine ihtiyaç duyulduğu, Hatay il sınırları içerisinde, çeşitli yerlerde satış ofisleri açılarak, üretilen ürünlerin satışlarının gerçekleştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Katılımcıların söz konusu soruya vermiş oldukları cevaplardan birkaçı şu şekilde sıralanabilir:

"Hatay yöresi el sanatlarının en zayıf noktası pazarlanamamasıdır. Bu şekilde devam edilirse maalesef yöreye özgü el sanatları zamanla unutulup, yok olacaktır. Bunun da düzeltilmesinin en önemli yolu tanıtımların düzgün ve iyi bir planlama ile yapılmasıdır" (K15, K2).

"El sanatları ürünleri ticarileşmemiş olduğu için yaygın bir üretimi yoktur. Üretimin kısıtlı oluşu, pazar gücünü zayıflatmaktadır" (K13).

"Bölgede, geleneksel el sanatları genellikle aile içerisinde öğrenilmektedir. Her ne kadar kamu/özel kurum ve kuruluşlarında zaman zaman kurslar açılrsa da bu eğitimlerden çoğu zaman hobi amaçlı yararlanılmaktadır" (K8, K1).

"Yabancı turistler, yerlilere göre sanata daha katılımcı yaklaşıyor" (K5).

Katılımcılara "Hatay'ın geleneksel el sanatları ürünleri; ekonomik, teknolojik, politik, sosyo-kültürel, çevresel, hukuki vb. faktörler düşünüldüğünde ne gibi fırsatlara sahiptir? Bu fırsatlar Hatay turizminin sürdürülebilirliği için nasıl değerlendirilebilir?" sorusu sorulmuştur. Alınan cevaplar incelendiğinde; Hatay'da çeşitli etnik ve dini kimliğe sahip kişilerin hoşgörü ortamında birlikte huzur içinde yaşadığı, EXPO (Exposition-Dünya Fuarı olarak bilinen, 19. yüzyılın ortalarından beri düzenlenen organizasyon) 2021'in Hatay'da yapılmasının ve Hatay'ın UNESCO tarafından 2017 yılında Hatay'ın yaratıcı şehirler ağı kapsamında gastronomi şehri olarak ilan edilmesinin, Hatay'ın bilinirliğine ve cazibesine katkı sağladığı, artan turizm yatırımları sonucunda alt yapı ve üst yapı sorunları ile mücadele edilmesi gerektiği, bölgeye yapılan turistik turların sayısında artışların yaşanmasıyla birlikte şehrin tanınırlığının arttığı, birçok farklı turizm türünün (İnanç Turizmi, Doğa ve Spor Turizmi, Kültür Turizmi, Termal Turizm, Kamp Karavan Turizmi, Deniz Turizmi, Ekoturizm, Bisiklet Turizmi) Hatay'da gerçekleştiriliyor olduğu ve tüm bunların geleneksel el sanatları ürünlerinin devamlılığının arttırılabilmesi için birer fırsat olarak düşünüldüğünün ifade edildiği görülmüştür. Ayrıca bu fırsatların; yerel halkın kalkınmasına, sahip olunan kültürel ve sanatsal değerlerin korunarak gelecek nesillere aktarılmasına ve dünya mirasına kazandırılmasına, bölgenin belli başlı turizm türlerine (gastronomi turizmi, inanç turizmi vb.) bağımlılığının azalmasına önemli katkıları olacağı belirtilmiştir.

Katılımcıların vermiş olduğu birkaç cevap şu şekilde sıralanabilir:

"Geleneksel el sanatları, bir yörenin tanıtılması ve yöreye katma değer sağlaması açısından oldukça önemlidir. Hatay, coğrafi açıdan ele alındığında, Anadolu'dan Ortadoğu'ya açılan önemli bir geçiş noktasında yer alan ve birçok medeniyetin izlerini taşıyan bir şehirdir. Bu iki özellik sadece el sanatlarında değil, başka birçok alanda da kültürel çeşitliliğe ve zenginliğe sahip olduğunu kanıtlamaktadır" (K4).

"Çeşitli kurslar ve kadın kooperatifleri aracılığıyla ev hanımlarına geleneksel el sanatları öğretilerek iş hayatına katılmaları sağlanabilir" (K12, K3).

“EXPO’nun şehrimizde yapılması, UNESCO gastronomi şehri olarak seçilmemiz Hatay turizmini destekleyen faktörlerdir. El sanatlarımız da bu gibi etkinlikler sayesinde bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak olumlu yönde etkilenmektedir” (K2).

Katılımcılara “Hatay’ın sahip olduğu geleneksel el sanatları ürünlerinin sürdürülebilirliğini olumsuz etkileyen dış kaynaklı mevcut ve potansiyel tehdit unsurları nelerdir? Bu tehdit unsurlarına karşı ne gibi tedbirler alınabilir?” sorusu sorulmuştur. Alınan cevaplar incelendiğinde; tüketicilerin fabrikasyon ürünlere (daha uygun fiyatlı olmalarından dolayı), el yapımı ürünlerden daha fazla rağbet göstermesinin, Hatay’ın Türkiye ile Suriye arasında sınır ili olmasından dolayı terör riski algılanmasının, Suriye’de yaşanan savaş nedeniyle yörenin yoğun bir şekilde göç alması sonucunda bölgede meydana gelen demografik ve kültürel değişimin, kurumların, işletmelerin ve sanatçıların eşgüdümlü hareket etmemesinin, yörenin turizm açısından imajının ağırlıklı olarak gastronomi ve inanç turizmi kapsamında değerlendirilmesinin tehdit unsurları olarak belirtildiği görülmüştür. Bu tehdit unsurlarına karşı alınabilecek önlemlerin ise geleneksel el sanatlarıyla ilgili yöre halkının bilinçlendirilmesi, şehrin güvenilir bir kent olduğunun ön plana çıkartıldığı haber ve reklamların basında daha fazla yer alması, göçmenlerle ilgili planlamaların ve kontrollerin arttırılması, şehrin imajının oluşturulmasında ve tanıtımında çeşitli turistik çekiciliklere benzer düzeyde önem verilmesi, sözü edilen tehditlere karşı alınabilecek tedbirler olarak ifade edilmiştir.

Katılımcıların vermiş olduğu cevaplardan birkaçı şu şekilde sıralanabilir:

“Hatay’a sınır olan Suriye’de yaşanan iç savaş bir tehdit olarak karşımıza çıkmaktadır. Televizyon haberlerinde sık sık terör ve savaşla gündeme gelmesinden ziyade, basında hoşgörü şehri olduğu vurgusu daha fazla yapılmalıdır” (K6, K1, K6, K11, K15).

“Bizim için fabrikasyon ürünler ile rekabet etmek oldukça zordur. Marka işletmelerin daha ucuza ipek benzeri ürünlerle piyasada hâkimiyet kurması, hakiki ipekçilik için bir sorun oluşturmaktadır” (K10, K9).

“Mültecilerin her alanda olduğu gibi geleneksel el sanatlarında da düşük iş gücü maliyetiyle kısa sürede üretim yapması için zorlanması, geleneksel el sanatları için önemli bir tehdittir. Bu gibi durumların önüne geçilmesi için devletin kontrol mekanizmalarını daha fazla arttırması gerekir” (K9).

“Hatay, gastronomi ve inanç turizmiyle bilinen bir şehirdir. El sanatları ürünleri konusunda bilgi ve imaj eksikliği vardır. Şehrin önemli noktalarında ve fuarlarda geleneksel el sanatları stantları kurularak hem yöre halkına hem de turistlere üretim süreci gösterilmeli ve ürünlerin teşhiri yapılmalıdır” (K13).

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Çalışmanın amacı, sürdürülebilir turizm çatısı altında geleneksel el sanatları ürünlerinin mevcut durumunun irdelenmesi ve “Somut Olmayan Kültürel Miras Türkiye Ulusal Envanteri” içerisinde yer almayan ancak Hatay’da ön plana çıkan geleneksel el sanatlarının ortaya çıkarılmasıdır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış olup, veriler 15 katılımcı ile yapılandırılmış görüşmeler sonucunda elde edilmiştir. Elde edilen verilerin betimsel analizleri sonucunda, geleneksel el sanatları ürünlerinin sürdürülebilir turizm çerçevesinde değerlendirilmesine ilişkin sonuçlara erişilmiştir.

Araştırma bulguları doğrultusunda; Hatay ilinde ön plana çıkan 16 farklı geleneksel el sanatı türü tespit edilmiştir. Bunlar; ipek dokuma işleri (ipek böcekçiliği, Somut Olmayan Kültürel Miras Türkiye Ulusal Envanterinde yer almaktadır ancak ipek dokumacılığı yer almamaktadır), ahşap yakma işi, mozaik yapım işleri, iğne oyası işleri, bitkisel örücülük (sepetçilik/hasır örücülüğü), ebru ve cam işleri, serpantin taş heykelticiliği, yorgancılık, kilim dokuma işleri, ipek üretiminden defne tasarımı işleri, ahşap oymacılığı, çalgı yapımcılığı (davul, keman, ney, mey), minyatür

heykel işleri, kaligrafi ve hat sanatı, folklorik bez bebek yapımı ve toprak seramik işleridir. Hali hazırda “yorgancılık” ve “sepetçilik/hasır örücülüğünün (bitkisel örücülük)”, Somut Olmayan Kültürel Miras Türkiye Ulusal Envanter Listesi’nde Hatay’a özgü ürünler içerisinde yer aldığı (aregem.ktb.gov.tr) kalan 14 el sanatı ürününün yer almadığı tespit edilmiştir.

Sözü edilen geleneksel el sanatları ürünlerinin, rakip destinasyonlar tarafından taklit edilmesini zorlaştırabilecek bazı güçlü yönleri bulunmaktadır. Bunlar; bölgenin kolektif kültüründen etkilenecek ve esinlenerek üretilmesi, ürünlerin meydana getirilmesinde kullanılan ham maddenin yine aynı yöreden temin edilmesi, geleneksel el sanatlarını öğrenme sürecinin oldukça uzun olması ve sabır gerektirmesi, Hatay’ın kültürü ile sanatını harmanlayan az sayıdaki öğreticinin Hatay’da ikamet ediyor olması şeklinde sıralanabilmektedir. Üretilen geleneksel el sanatlarında, Hatay ilini geçmişten bu yana temsil eden bitkisel, mitolojik, hayvansal, el ve göz motiflerine sık sık rastlamak mümkündür. İpek dokuma işlerinde, ipek böceğini öldürmeden “Hatay Sarısı” adındaki ipekböceğinden yararlanılmakta, Asi deltasının sahip olduğu iklim ve toprak özellikleri nedeniyle dünya çapındaki en kaliteli ney kamışları üretilmekte, bitkisel örücülükte kullanılan bitki sapları, bölgede yetişen arpa, buğday, çavdar ve yulaftan elde edilmektedir (Arslan vd., 2012; Çelik vd., 2013; Saçlı ve Öztürk, 2020).

Hatay’a özgü geleneksel el sanatlarının güçlü yönlerinin yanı sıra diğer destinasyonların sahip olduğu geleneksel el sanatlarına göre bazı zayıf yönleri de bulunmaktadır. Turizmin gelişimi, sadece sahip olunan kültürel varlıklara bağlı olmamakta, sözü edilen zayıf yönlerin iyileştirilmesine de bağlı bulunmaktadır (Arsu ve Serin Karacaer, 2021: 365). Bu bağlamda tanıtım ve pazarlama çalışmaları, ürünlerin ticari değeri, yöre halkının geleneksel el sanatlarına karşı ilgisi ve bilgisi, söz konusu sanatları öğrenme sürecinde yeni neslin sabrı ve arzusu, tur şirketlerinin ve rehberlerinin geleneksel el sanatlarına yönelik olumlu tutum ve davranışları ile paydaşlar arasındaki dayanışma gibi hususlar yetersiz görülmektedir. Bu sonuçlar, günümüzde üretilen el sanatlarına ilişkin sorunları tespit eden diğer çalışmalarla da paralellik göstermektedir (Öter, 2010; Özbek ve Çevik, 2018; Bayazit vd., 2012; Çelik ve Toprak, 2018; Kurgun ve Yumuk, 2012; Dılmaç, 2013; Saçlı ve Öztürk, 2020). Söz konusu zayıflıkların giderilmemesi halinde, yapımı geçmişe göre oldukça azalan Hatay’a özgü geleneksel el sanatları, yok olmakla karşı karşıya kalabilecektir. Bu durum, Hatay’ın önemli turistik çekiciliklerinden birini yitirmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, geleneksel el sanatları aracılığıyla yansıtılan kültürün sonraki nesillere aktarılamaması ve bu işlerden kazanç sağlayan yöre halkının refah düzeyinin düşmesi gibi olumsuz sonuçlara da sebebiyet verebilecektir (Origet du Cluzeau, 2000). Bu gibi olumsuz sonuçlarla karşı karşıya kalmamak için bazı önlemlerin alınması gerekmektedir. Pazarlama çalışmalarına ağırlık verilmesi, sanatın inceliklerini öğretebilecek ustaların yanında çırakların yetiştirilmesi, yetişen bu insanların, devlet ve yerel yönetimler tarafından girişimci olarak desteklenmesi, üretilen el sanatlarını tüketicilerle buluşturabilecek teşhir ve satış noktalarının oluşturulması, alınabilecek başlıca önlemler arasında sıralanabilir.

Hatay’a ait geleneksel el sanatları ürünlerinin oluşumunu sağlayan kültürel zemin, geniş bir çeşitliliğe sahip olup, kökleri milattan önceye uzanmaktadır. Asırlar boyu birçok medeniyetin bu bereketli topraklar üzerinde kurulması, sosyo-kültürel açıdan Hatay’da üretilen geleneksel el sanatlarının zenginleşmesini sağlamıştır. Günümüze gelindiğinde ise Hatay’ın 2017 yılında UNESCO tarafından yaratıcı şehirler ağı kapsamında gastronomi şehri olarak ilan edilmesi, EXPO 2021’in Hatay’da yapılması ve artan turizm yatırımları sonucunda alt yapı ve üst yapı sorunları ile mücadele edilmesi, Hatay’ın markalaşması adına önemli adımlar olarak görülmektedir. Bu adımlar, geleneksel el sanatları için de önemli ekonomik fırsatlar anlamına gelmektedir. Ayrıca Hatay’ın birçok turizm türüne (İnanç Turizmi, Gastronomi Turizmi, Doğa ve Spor Turizmi, Kültür Turizmi, Termal Turizm, Kamp Karavan Turizmi, Deniz Turizmi, Ekoturizm, Bisiklet Turizmi) ev sahipliği yapabilecek doğal güzelliklere ve iklime sahip olması, coğrafi açıdan da şanslı bir şehir olduğunu göstermektedir.

Yukarıda sayılan fırsatlar, Hatay turizminin sürdürülebilirliği açısından da kıymetlidir. Çünkü Hatay'ın sahip olduğu turistik çekicilik unsurları ne kadar fazla arttırılırsa, salt gastronomi ve inanç turizmi gibi ön plana çıkan turizm türlerine olan bağımlılık o kadar azalacaktır. Böylece turizmin belli bir mevsime ya da dar bir mekâna sıkıştırılması, sıradanlaşan turistik ürünlerden dolayı turistlerde meydana gelen bıkkınlık hissi vb. olumsuzluklar ortadan kaldırılabilir (Öter, 2010: 179). Ayrıca geleneksel el sanatları, işgücündeki nitelik ile beraber istihdamın da arttırılmasına katkı sağlarken, kırsal bölgelerden kentlere doğru olan göçün de yavaşlamasında rol oynamaktadır (Paquet, 1980).

Hatay'da üretilen geleneksel el sanatları ürünlerinin sürdürülebilirliğini olumsuz yönde etkileyen bazı tehdit unsurları da bulunmaktadır. Örneğin; teknolojinin ve sanayinin gelişmesi ile birlikte uygun fiyatlı seri üretim ürünlerine yönelik oluşan yüksek talep, Hatay'a özgü geleneksel el sanatları için ciddi bir tehdit unsuru olarak görülmektedir. İfade edilen tehdit unsuru, el sanatlarını inceleyen diğer çalışmalar tarafından da tespit edilmiştir (Öter, 2010; Arıoğlu ve Aydoğdu Atasoy, 2015; Özbek ve Çevik, 2018). Başka bir tehdit unsuru ise ilgili kurumların, işletmelerin ve sanatçıların ortak amaçlar doğrultusunda eşgüdümlü hareket etmemesidir. Saçlı ve Öztürk (2020) tarafından da Hatay'daki ipekçilik kültürüne ilişkin paydaş görüşlerinin incelendiği çalışmada, benzer bir sonuç elde edilmiştir. Ayrıca Hatay'ın Türkiye ile Suriye arasında sınır ili olmasından dolayı terör riskinin bulunduğu düşünülmesi, Suriye'de yaşanan iç savaş nedeniyle yörenin yoğun bir şekilde göç alması sonucunda bölgede meydana gelen demografik ve kültürel değişim de diğer tehdit unsurları olarak tespit edilmiştir.

Yukarıda ifade edilen tehdit unsurlarına ilişkin alınabilecek bazı tedbirler bulunmaktadır. Yöre halkının kültüre, sanata ve sanatçıya ilişkin bilgisinin ve bilincinin arttırılmasına yönelik atılacak adımlar, önemli görülen tedbirlerden biridir. Şehrin güvenilir bir kent olduğunu ön plana çıkaran haber ve reklamların basında daha fazla yer alması, Hatay'ın sık sık terör faaliyetleri ile gündeme gelerek akıllarda yarattığı olumsuz imajın giderilmesinde faydalı olabilir. Ayrıca devlet tarafından yapılan göçmenlerle ilgili planlamaların ve kontrollerin arttırılması gerekmektedir. Çünkü günümüzde, diğer birçok meslekte olduğu gibi geleneksel el sanatlarının üretiminde de maliyetin düşürülmesi amacıyla düşük ücretler karşılığında göçmenler çalıştırılmaktadır. Bu durum hem göçmenlerin suistimal edilmesine hem de gerekli sabır ve özen gösterilmeden hızlıca üretilen el sanatları ürünleri, geleneksel el sanatları ürünlerinin sürdürülebilirliğine ket vurmaktadır. Son olarak Hatay'ın turistik bir destinasyon olarak tanıtılmasına ve pazarlanmasına ilişkin yapılacak çalışmalarda, yalnızca gastronomi ve inanç turizmine odaklanılmasından ziyade Hatay'ın sahip olduğu farklı turistik çekicilikleri de ön plana çıkartan kampanyaların kurgulanması önerilmektedir. Gelecekte gerçekleştirilebilecek akademik çalışmalar konusunda da Hatay'ın geleneksel el sanatları ürünlerinin teker teker ele alındığı, benzer ürünlerin üretildiği destinasyonların ürünleri ile karşılaştırmalı çalışmaların yapılmasının, bilinç, farkındalık ve sürdürülebilirliği arttıracığı düşünülmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Destek Bilgisi: Herhangi bir kurum ve/veya kuruluştan destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Etik Onayı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Türk Turizm Araştırmaları Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazar(lar)ına aittir.

Etik Kurul Onayı: İskenderun Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulundan 31.03.2022 tarih ve 03 sayılı karar numarası ile izin alınmıştır.

Araştırmacıların Katkı Oranı: Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- Akputat, N. A. ve Polat Üzümcü, T. (2020). Geleneksel Türk El Sanatlarının Yaratıcı Turizm Kapsamında Değerlendirilmesi: Ödemiş Yerel Halkının Bakış Açısı, *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(51): 584-597.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2012). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. (7.Basım), Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Ara, E., Tucker, H. and Coetzee, W. J. (2022). Handicrafts-enacted: Emplacing Non-Human Agency in Ethnic Tourism, *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 50: 345-354.
- Arioğlu, İ. E. ve Aydoğdu Atasoy, Ö. (2015). Somut Olmayan Kültürel Miras Kapsamında Geleneksel El Sanatları ve Kültür ve Turizm Bakanlığı, *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(16): 109-126.
- Arslan, M., Üremiş, İ., Şener, O., Bozkurt, S. ve Dağhan, H. (2012). Hatay İli Samandağ İlçesi Ney Kamışlıklarının Durumu ve Sürdürülebilirliği, *MKÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 17(2): 87-96.
- Arzu, T. ve Serin Karacaer, S. (2021). UNESCO Dünya Mirası Listesindeki Destinasyonların Yer Aldığı İllerin Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi, *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(2): 346-370.
- Aslan T. ve Yazar, T. (2015). Geleneksel El Sanatları Bağlamında Kültür Ürünleri Olarak Türk Cam Sanatı: Surname-i Hümayun Analizi, *Turkish Studies*, 10(5): 13-26.
- Bayazit, M., Ceylan, U. ve Saylan, U. (2012). Geleneksel El Sanatlarının Bölge Turizmine Etkisi: Güneydoğu Anadolu Bölgesi, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(1): 899-908.
- Baytok, A., Boyraz, M. ve Başar, B. (2021). Somut Olmayan Kültürel Miras Konulu Bilimsel Yayınların Veri Görselleştirme Tekniği ile Bibliyometrik Analizi, *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(2): 246-262.
- Bogale, D. and Tiruneh, N. (2022). Practices and Challenges of Linking the Handicraft Sector to Sustainable Tourism Development: Evidence from Gamo and Konso Zones, Southern Ethiopia, *International Journal of Tourism Policy*, 12(3): 245-272.
- Chassagne, N. and Everingham, P. (2019). Buen Vivir: Degrowing Extractivism and Growing Wellbeing Through Tourism, *Journal of Sustainable Tourism*, 27(12): 1909-1925.
- Correia, M., Dipasquale, L. and Mecca, S. (2014). *Versus: Heritage for Tomorrow, Vernacular Knowledge for Sustainable Architecture*. Italy: Frenze University Press.
- Çelik, A., Karakelle, A. ve İleri, B. (2013). Hatay Bölgesinde Bitkisel Örucülük, *Akdeniz Sanat Dergisi*, 6(11): 65-74.
- Çelik, S. ve Toprak, L. S. (2018). Şırnak Geleneksel El Sanatlarının Turistik Ürün Olarak Değerlendirilmesi, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(5): 687-692.
- Çoruh, H. ve Çaparlar, A. (2012). Yaşayan El Sanatları ve Sanatkarıyla Hatay (Tarihten-Günümüze). [Online] http://www.hatay.gov.tr/kurumlar/hatay.gov.tr/belgeler/ekitaplar/yasayan_el_sanatlari.pdf [Erişim Tarihi: 17.05.2022].
- Çubuk, M. (1996). Kolokyum Sonuç Bildirgesi, 19. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu, 7-9 Kasım 1995, Alanya, ss: 463-468.
- Demir, C. ve Çevirgen, A. (2006). *Turizm ve Çevre Yönetimi Sürdürülebilir Gelişme Yaklaşımı*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Dilmaç, O. (2013). Erzurum'da Kaybolmaya Başlayan Yöresel El Sanatları, *Akdeniz Sanat*, 6(11): 93-101.
- Dinçer, Ö. (1998). *Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası*. (5. Basım), Beta Yayınları: İstanbul.
- Duman, D., Eryılmaz, G. ve Saçlı, Ç. (2021). Şehir Pazarlaması Kapsamında Destinasyon İmajı Algısının Belirlenmesi: Hatay İli Örneği, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 46: 125-147.
- Efeoğlu, İ. E., Ergün, B., Keleş, C., Sezgin, A., ve Yakut, E. (2009). Osmaniye İli Swot Analizi. [Online] <https://silo.tips/download/osmaniye-l-swt-analiz> [Erişim Tarihi: 05.11.2022].
- Eren, S. ve Dinç, T. E. (2021). Kültürel Miras Turizminde Somut Varlıklara Yönelik Koruma Stratejileri: Eskişehir Yazılıkaya Anıtı Örneği, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(4): 2274–2299.
- Er, B. ve Kara, S. (2019). Somut Olmayan Kültürel Miras Kapsamındaki El Sanatları Ürünlerinde Sürdürülebilirlik, *Ullakbilge*, 755-763.
- Etikan, S. ve Çukur, T. (2011). Kırsal Turizm Faaliyetlerinin Çomakdağ-Kızılağaç Köyü El Sanatları Üzerine Etkisi, *Art-e Sanat Dergisi*, 4(8): 1-15.
- Eyüboğlu, İ. Z. (1991). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*. İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Gerami, F. and Hosseini, S. Z. (2021). Planning for Sustainable Tourism Development Using SWOT Analysis–Case Study: Pasargad Region–Fars, Iran, *Athens Journal of Tourism*, 8(1): 43-54.
- Güdü Demirbulat, Ö., Özdemir, S. S. ve Bozok, D. (2015). El Sanatları ve Turizm İlişkisi Çerçevesinde Türk Halı Dokumacılığının UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listesinde Yer Alan Örnekler Doğrultusunda Değerlendirilmesi, *14. Geleneksel Turizm Paneli*, Sakarya Üniversitesi, 16 Nisan 2015, Sakarya. ss: 564-579.
- Gümüşer, T. (2018). Kaybolmaya Yüz Tutmuş Geleneksel Türk Yorgancılığının Analizi: Tire İlçesi Örneği, *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 6(15): 229-237.
- Güngör, S. ve Arslan, M. (2004). Turizm ve Rekreasyon Stratejileri İçin Swot Analizi, Görsel Kalite Değerlendirmesi, Turizm Tesislerinin Beğenilirliği ve Turizm Tesisleri Durum Analizi Uygulaması: Beyşehir İlçesi Örneği, *S.Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi*, 18(33): 68-72.
- Hangzhou Declaration (2013). <https://unevoc.unesco.org/home/Hangzhou+Declaration&context=>> [Erişim Tarihi: 10.06.2022].
- <https://aregem.ktb.gov.tr/TR-202375/ebru--turk-kagit-susleme-sanati.html> [Erişim Tarihi: 18.05.2022].
- <https://aregem.ktb.gov.tr/TR-12755/hammaddesi-toprak-olan-geleneksel-el-sanatlari.html> [Erişim Tarihi: 15.05.2022].
- <https://aregem.ktb.gov.tr/TR-279417/somut-olm-kult-miras-turkiye-ulusal-envanteri.html> [Erişim Tarihi: 07.11.2022].
- <https://expo2021hatay.com/hatay/sanat/serpantin-tasi-atolyesi/>> [Erişim Tarihi: 08.11.2022].
- <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/hatay/kulturatlasi/ney-yapimi> [Erişim Tarihi: 11.06.2022].
- <https://hatay.ktb.gov.tr/TR-201511/el-sanatlari.html> [Erişim Tarihi: 10.06.2022].
- <https://mugla.ktb.gov.tr/TR-73680/yorgancilik.html> [Erişim Tarihi: 07.11.2022].
- <https://www.unwto.org/sustainable-development> [Erişim Tarihi: 11.05.2022].

- Ioannides, D. (1995). A Flawed Implementation of Sustainable Tourism: The Experience of Akamas, Cyprus, *Tourism Management*, 16(8): 583-592.
- Ivan, P. and Verka, J. (2017) Implementation of Sustainable Tourism in the German Alps: A Case Study, *Sustainability*, 9(226): 1-15.
- Kabii, F., John, K., Wandaka, Ann, W. and Naghea, J. (2019). The Role of Tour Guides in Promotion of Sustainable Tourism Practices in Kenya, *Journal of Tourism and Hospitality Management*, 7(2): 40-47.
- Kalaycıoğlu, M. (2011). *Hatay Halk Bilimi*. Hatay: Antakya Belediyesi Kültür Yayını.
- Karakelle, A. ve Kayabaşı, N. (2018). Hatay/Reyhanlı Kilimlerinde Bulunan Yaşam ile İlgili Motifler, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(Özel Sayı): 2633-2646.
- Karakul, Ö. (2019). The Effects of Tourism on Traditional Craftsmanship for The Sustainable Development of Historic Environments, *European Journal of Sustainable Development*, 8(4): 380-390.
- Kaya, M. ve Erol, N. (2021). El Sanatları Ürünlerinin Kırsal Turizm Kapsamında Değerlendirilmesi: Espiye-Akkaya Köyü Örneği, *Journal of Humanities and Tourism Research*, 11(1): 226-240.
- Kebete, Y. and Wondirad, A. (2019). Visitor Management and Sustainable Destination Management Nexus in Zegie Peninsula, Northern Ethiopia, *Journal of Destination Marketing and Management*, 13 (3): 83-98.
- Kotler, P. (2000). *Pazarlama Yönetimi*. (Çeviren, Muhallimoğlu, A.) İstanbul: Beta Basım.
- Köklü Karagöz, L. (2022). Hatay Sarısı'nın Geleceği Ona Emanet. [Online] <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/hatay-sarisinin-gelecegi-ona-emanet-/1897180> [Erişim Tarihi: 10.06.2022].
- Kurgun, H. ve Yumuk, Y. (2013). Yöresel El Sanatlarının Kültürel Turizmin Gelişimindeki Rolü: Görece (Boncukköy) ve Nazarköy Örnekleri, *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 3(1): 27-32.
- Onwuegbuzie, A. J. and Collins, K. M. (2007). A Typology of Mixed Methods Sampling Designs in Social Science Research, *The Qualitative Report*, 12(2): 281-316.
- Origet du Cluzeau, C. (2000). *Le Tourisme Culturel*, Paris: PUF.
- Öter, Z. (2010). Türk El Sanatlarının Kültür Turizmi Bağlamında Değerlendirilmesi, *Milli Folklor Dergisi*, 11(86): 174-185.
- Özbek, Ö. ve Çevik, S. (2018). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Taşıyıcısı Olarak Geleneksel El Sanatları: Gönen İlçesinin Yaşayan Mirası, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(4): 588-603.
- Özkavruk Adanır, E., İleri, B., Can, F. and Ulaşlı, B. (2022). An Ethical Approach to Sericulture: Production of Peace Silk in Hatay/Turkey, *Textile*, 10.1080/14759756.2022.2036072, 1-11.
- Ölçer Özünel, E. (2013). Somut Olmayan Kültürel Miras İçin Yenilikçi Bir Bağlam: Sürdürülebilir Kalkınma, (Editörler) Öcal Oğuz, M., Ölçer Özünel, E., Gürçayır Teke, S.: *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Geleceği: Türkiye Deneyimi* içinde (ss. 77-82). Ankara: Grafiker Ltd. Şti.
- Pamir, H. (2020). Antakya Mozaikleri. [Online] <https://aktuelarkeoloji.com.tr/kategori/bir-kent/antakya-mozaikleri> [Erişim Tarihi: 12.06.2022].
- Paquet, J. (1980). *L'artisanat Valeur d'Avenir*. France: Librairie Plon.

- Refaat, H. and Mohamed, M. (2019). Rural Tourism and Sustainable Development: The Case of Tunis Village's Handicrafts, Egypt. X International Agriculture Symposium "Agrosym 2019", 3-6 October 2019, Jahorina, Bosnia and Herzegovina, pp. 1670-1678.
- Saçlı, Ç. ve Öztürk, F. B. (2020). İpekçilik Kültürü ve Turizm: Paydaşların Hatay'da İpekçiliğe Yönelik Görüşleri, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(76): 1916-1930.
- Tek, Ö.B. (1997). *Pazarlama İlkeleri-Global Yönetimsel Yaklaşım Türkiye Uygulamaları*. İstanbul: Cem Ofset.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 24(24) :543-559.
- Üstüner, A. (2002). *Mozaik Sanatı*. İstanbul: Engin Matbaacılık.
- Wondirad, A., Bogale, D. and Li, Y. (2022). Practices And Challenges of Developing Handicrafts as A Core Tourism Product in Chenchä and Konso, Southern Ethiopia, *International Journal of Cultural Policy*, 28(3): 306-326.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (6. Basım), Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yiğitbaşı, Z. (2010). El Emeği Göz Nuru: İğne Oyası. [Online] <http://blog.milliyet.com.tr/el-emeği-göz-nuru-igneoyası/Blog/?BlogNo=271361> > [Erişim Tarihi: 06.06.2022].
- Yongzhong, Y., Mohsin, S., Xiaoting, S. and Ruo, Y. (2018). Preservation of Cultural Heritage Embodied in Traditional Crafts in The Developing Countries. A Case Study of Pakistani Handicraft Industry, *Sustainability*, 10(5): 1336.
- Yurtoğlu, N. (2017). Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de İpek Böcekçiliği (1923-1950), *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 17(34): 159-189.